

Царик Г. М.,

старший викладач кафедри латинської та іноземних мов
Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького

ІМПОЗИЦІЯ: РОЗВИТОК ТЕРМІНОЛОГІЧНИХ СМИСЛІВ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Анотація. У статті досліджуються особливості лексико-семантичного розвитку та асиміляції запозичення лексеми імпозицій в українській мові. Розглядається входження терміна імпозицій в українську мову. Увага зосереджується на нових термінологічних смислах.

Ключові слова: етимологія, лексема, термін, запозичені слова, іншомовні слова, європеїзми, семантична структура.

Українська мова ХХІ століття запозичує нові лексеми через створення нових реалій та тісний розвиток міжнародного співробітництва. Дуже часто в медіа просторі чуємо як журналісти, політики, економісти вживають нові слова: *позицієнезалежний, позиціювати, позиціюваннячи позиціонування* – «визначення, оцінка позиції чого-небудь, позиціонування товару на ринку» [12, 318; 16, 435]. Але ні СУМ в 11 томах, ні нові тлумачні словники ще не зареєстрували цих лексем, які належать до кореневого гнізда слова *позиція*. Зосереджуючи особливу увагу на фіксації нових лексем, що влилися в мову сучасних засобів масової інформації, фіксуємо появу нової лексеми *імпозиція*.

Актуальність розгляду цього об'єкта: лексеми *імпозиція* у системі української мови та структурі дискурсу полягає у віднайденні нових прирощених смислів, входження у сучасну парадигму досліджень.

Новизна дослідження зумовлена відсутністю визначення та опису походження лексеми *імпозиція*, ступеню асиміляції цього іншомовного слова, його семантичної адаптації та статусу в українській мові. Відкрите також питання функціонування і висвітлення цієї лексеми в сучасній українській мові.

Мета даного дослідження – проаналізувати семантичну структуру лексеми *імпозиція* та прослідкувати динаміку розвитку термінологічних смислів.

Матеріалом дослідження слугують етнографічні, тлумачні й енциклопедичні лексикографічні джерела, сучасні словники іншомовних слів, а також фахові тексти, які розкривають семантику лексеми «*імпозиція*», уможливають її просування у різні фахові дискурси.

У телевізійній програмі «Велика політика» Євгеній Кисельов, перевіряючи знання англійської мови відомого боксера та політика Віталія Кличка, запитує його у прямому ефірі: «*Let me ask you this. You **opposed** the idea of **imposing** a political boycott on the fourth coming European soccer championship and that's another of your many differences with other oppositional leaders? Don't you think that in a way, in directly, perhaps, you are helping the authorities here, it is evident that the president, the government, the ruling party – all of them are heavily counting on Europe to improve their standing?*», де словосполучення *the idea of imposing of a political boycott* – видається не

зовсім зрозумілим адресату, виходячи з формату телепередачі, оскільки адресант переклав своє запитання після рекламної перерви, уникаючи перекладу слова *imposing*. Власне *the imposing = imposition = імпозиція* [22, 1034].

Сьогодні ця лексема є більш частотною в англійській мові. Тому на початковому етапі досліджуваної одиниці проаналізуємо її вживання за допомогою наукової статті Оксфордського словника англійської мови на історичних принципах, де *the imposing = imposition*. Це джерело подає такі основні смисли лексеми:

- *imposition = the imposing laying on of hands; the action of bestowal of a name or title; arranging of pages of type in the form;*

- *imposition = impost= impot= schoolboys' abbreviation of imposition: an exercise or task imposed as punishment; a tax, duty, tribute; the upper course of a pillar or abutment, frequently projecting in the form of a norma mental moulding or capital, on which the foot of arch rests; a horizontal block supported by upright stones, as at Stonehenge;*

- *imposition = imposture = impostor a cheat, a fraud; the action of deceiving by palming off what is false or unreal (an instance of this, an imposture); injunction; puritanical use, a dogma or ceremony imposed without scriptural warrant; a thing (or person) which is pretended to be what it is not; willful and fraudulent deception; illusion;*

- *imposition = impostume / imphothumation- purulent swelling or cyst in any part of the body, an abscess; a moral or political festering sore; the swelling of pride*[22, 1034].

Лексема проходила довгий шлях розвитку в англійській мові з ХІІІст. до сьогодні, прирощуючи нові смисли, в тому числі такі як *expectation, something that someone expects or asks you to do for them, which is not convenient for you (I know It 'sanimposition, but could I use your bathroom?); the introduction of something such as a rule, punishment, tax etc: the imposition of martial law*[21, 816].

В сучасній українській мові динаміка еволюції терміна *імпозиція* видається вартою уваги, не дивлячись на відсутність фіксації лексеми *імпозиція* в етнографічних, тлумачних й енциклопедичних лексикографічних джерелах, та словниках іншомовних слів.

Наступним етапом розвідки є аналіз етимологічних витоків лексеми *імпозиція* в українській мові. Український етимологічний словник подає лише прикметник *імпозантний*, від латинського *impono* «накладаю, вкладаю» і французького *imposant* «величний, поважний» та дієслово *імпонувати* – запозичення з французької мови *-imposer* «класти, накидати імпонувати, накладати» утворено також від латинського *impono* що складається з префіксів *in-, (im-)* «в-, на-» і дієслова *pono (posui)* «кладу, встановлюю» [7, 299]. Це джерело стверджує, що прикметник

асимілювався в інші європейські мови: *импозантний*, бр. *імпазантны*, ч. *imposantni*, слц. *impozantny*, болг. м. *импозантен*, схв. *импозантан*, слн. *impozanten* як запозичення з французької мови.

Семантика у тлумачних словниках забезпечує виокремлення національно-культурного смислу. Великий тлумачний словник української мови репрезентує *імпоувати* у значенні *викликати повагу, прихильність; справляти враження; подобатись; імпоуст – верхній камінь стовпа, стіни, колони, який є підпорою арки чи балки; імпозантний – статечний, показний* та подає ще таку іменникову форму *імпозантність* як властивість [5, 493]. Проте Сучасний словник іншомовних слів (ССІС) пояснює *імпозантність* як *поважність, показність* від франц. *imposant*, та стверджує, що *імпоуст* походить з французької, італійської, латинської а *імпоувати* від німецького *imponieren* [18, 298]. Лексема *імпоуст – віконниця, карниз, підпора арки або балки та імпозантний – презентабельний, солідний, поважний* [11, 186; 10, 73]. Великий зведений орфографічний словник додає до спільнокореневих слів дієприкметник *імпоуючий* [3, 262]. Велика сучасна енциклопедія пояснює *імпозантність* схоже до тлумачення ССІС – *значність, величність, здатність привертати увагу своїм зовнішнім виглядом, манерами, а імпоуст – архітектурний термін – камінь або тяга; проміжний елемент над капітеллю, простінок або вертикальний брусок між ступками віконного чи дверного отвору, спостерігається прирощення нових смислів* [16, 217].

Сучасне словотвірне гніздо в українській мові збагатилось: *імпоуст, імпоувати, імпозантний, імпозантність, імпозантно, імпозиція, імпозитив*; два останні слова є терміни, які не зафіксовані ще в українських тлумачних словниках, лише – в перекладних. Ці слова зберегли фонетико-морфологічну будову, позначають поняття науки, техніки, економіки і мистецтва; увійшли в живі європейські мови: французьку, англійську, італійську та українську, вони стають інтернаціоналізмами або єропеїзмами, оскільки є запозиченими з одного греко-латинського джерела [7, 26; 17, 26; 18, 4].

В українській мові термін *імпозиція*, як термінолексема, вживається як *итраф* в правознавстві: «Нарешті, ті роялісти, які погодились «вкупити» біля парламенту

свої володіння, сплативши так звані *імпозиції*, переклали важкість своїх платежів на плечі своїх власників, ... на тих, кого загальне право фактично не захищало» [14]. Та *імпозиція* як «інституція ... не може бути відмінною від *імпозиції*, оскільки воля засновника знака буде тоді єдиною мислимою причиною» [13, 155]. У друкарстві *імпозиція* вживається як *верстка друку*, термін «мігрував» у сучасну поліграфію у значенні *електронного спуску*. До значення лексеми *імпозиція – накладання* прирощуються нові смисли на основі схожості виробничого процесу. Наприклад, в інформатиці *цифрова імпозиція* є процесом створення спускового макета з використанням технології Computer-to-Plate, *програма імпозиції* приймає від станції висновку оригінальний PostScript - файл із усіма сторінками видання, формує інший PostScript-файл, де йдеться про якість друкованої продукції, кольорокорегування, переробку рекламної листівки для офсету. Простежуємо термінологізацію атрибутивного словосполучення: поліграфічний термін *imposingstone – стіл для заключки форми*; в лінгвістиці *imposing speech as t– імпозитивний мовленнєвий акт*.

Для вітчизняних лінгвістичних студій *імпозиція* як термін є новим та перспективним для застосування як *наказу, рекомендації, застереження, впливу і, навіть, навіювання*. Наприклад, у перекладі статті П. Брауна та С. Левінсона: «Негативна ввічливість.. є основою шанобливої поведінки, добре розробленим набором конвенційних стратегій, що демонструють співрозмовнику визнання його незалежності та особистої автономії, мінімізують *імпозицію* та прямиий вплив на нього [6, 255; 15; 19, 231]. Семантичне значення *імпозиції* у цьому контексті, можна трактувати як таке поняття, яке означає більше ніж вплив, але менше ніж наказ (імператив). Автори перекладу вдало «мінімізували» передачу лінгвістичних перешкод, дозволяючи читачу вибрати з вище наведених відповідних номінацій *імпозиції* як *наказу, рекомендації, застереження*. В лінгвістичній періодиці наводиться ще один приклад, який стосується даної розвідки, де *імпозицію адресата* розуміємо як еквівалент *рекомендації (наказ) адресата*: «обов'язково певним чином реагувати на *імпозицію адресата*» [9]. Обидва приклади транслітерованого перекладу *імпозиції* демонструють подолання труднощів

Таблиця 1

Динаміка розвитку семантики терміна ІМПОЗИЦІЯ

Семантичні ознаки	Галузі				
	Архітектура	Право	Поліграфія	Інформаційні технології	Лінгвістика
накладання	камінь	штраф збір пеня митоданина	заклучка форми	цифрова імпозиція	
підкладання	балка тяги	обман шахрайство			
встановлення	віконниця карниз	покарання вини вируку	спуск полос	електронний спуск	
обкладання		оподаткування			
вплив		оголошення			наказ застереження рекомендація судження

перекладу, щоб уникнути тавтології, виявляють важливу рису термінотворення – кумулятивність, яка пояснюється попередніми знаннями, враховуючи запозичення минулих часів, високими темпами міжнародного суспільного та наукового життя. Парадигматично термін *імпозиція* є членом системи лінгвістичних термінів, вживається в спеціальному професійному контексті. Та чи володіє він властивостями однозначності та точності в царині мовознавства? Для уточнення понятійної сфери лінгвістичного терміна застосовуємо термін “з більш вмотивованою внутрішньою формою”, *імпозитиви* розглядаються як особливий тип мовленнєвих актів такими науковцями як Н.І. Андрейчук, І.П. Сусов, Я.Л. Вжещ. Якщо в тексті оригіналу, трапляється термін не зафіксований у фахових тлумачних словниках, то науковець має сам підібрати перекладний варіант, використовуючи знання асоціативних зв'язків термінологічних морфем, щоб передати семантику терміна. Дати точне, вичерпне і лінгвістично коректне визначення нових чи відомих понять – одне із завдань фахівця. Дефініції якогось поняття може бути декілька – все залежить від того, які конкретні аспекти денотата цікавлять дослідника. Реалії сучасного розвитку лінгвістичних наук дають підстави стверджувати про необхідність уніфікації терміносистеми, потрібно використовувати національні ресурси та не відмовлятися від запозичених термінологічних одиниць, які повинні відзначатись вмотивованістю, однозначністю, точністю [Табл. 1].

Висновок. Лексеми словотвірного ряду імпонувати, імповисновок: лексеми словотвірного ряду *імпонувати, імповизантийний, імповизантизм, імповизантично* та термін *імповист* – запозичені слова, цілковито засвоєні мовою, зафіксовані в різних словниках; терміни *імповозиція, імповозитив* – власне іншомовні лексеми, що повністю не засвоєні мовою та відомі фахівцям в межах однієї терміносистеми; потреба періодичних перевидань етнографічних, тлумачних, іншомовних словників стоїть дуже гостро, оскільки існують ряд реалій, яким відповідає термін *імповозиція*, що в ході історії зазнавав ретермінологізації, просуваючись з однієї терміносистеми до іншої (з друкарства в інформаційні технології, в освіту, юриспруденцію, економіку...).

Та лише перекладні словники містять певну інформацію про об'єкт дослідження. Отже, користуючись англійсько-українським юридичним словником, “*the idea of imposing a political boycott*” Кисельова перекладається як *ідея оголошення політичного бойкоту* [8, 511]. Розвиток термінологічних смислів досліджуваної одиниці зумовив широкий спектр вживання в певних галузях. Не виключено, що *імповозиція* може проникнути як і *позиціювання* з політичних та юридичних сфер у суспільно-орієнтовані.

Література:

1. Андрейчук Н.І. Життєвий світ англійця кінця XI – початку XVII століть у вимірі інституційного дискурсу (лінгвосеміотичний аналіз): автореф. дисертації докт. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови» / Андрейчук Надія Іванівна. – Одеса, 2013. – 36 с.
2. Великий англо-український словник / Авт.-уклад. М.В. Адамчик. – Донецьк: «Видавництво Сталкер», 2002. – 1152 с.
3. Великий зведений орфографічний словник сучасної української лексики / В. Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. – 896 с.
4. Велика сучасна енциклопедія. У 10 т. Т.4. Е – К / А.С. Івченко. – Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2013. – 352 с.

5. Великий тлумачний словник / В.Т. Бусел. – Київ: Ірпінь ВФТ «Перун», 2007. – 1736 с.
6. Вжещ Я.Л. Принцип ввічливості в теорії і практиці міжкультурної (українсько-німецької) комунікації. Теорія збереження обличчя П. Брауна та С. Левінсона / Я.Л. Вжещ / Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка № 9 (220), Ч. II, 2011. – 269 с.
7. Етимологічний словник української мови: у 7 т. / Том другий (Д-К) / редкол.: О.С. Мельничук [та ін.], НАНУ ін.-т. мовознавства ім. Потебні О.О. – Київ: Наукова думка, 1935. – 569 с.
8. Карабан В.І. Англійсько-український юридичний словник / В.І. Карабан – Вінниця: Нова книга, 2004. – 1090 с.
9. Кореляція між типами інформації та моделями комунікації [Електронний ресурс] Режим доступу: www.nbu.gov.ua/Portal/natural/...3/7.
10. Ничкало С.А. Мистецтвознавство: Короткий тлумачний словник / С.А. Ничкало. – Київ: Либідь, 1999. – 208 с.
11. Новий тлумачний словник української мови у чотирьох томах / В.В. Яременко, О.М. Сліпущко. – Київ: «Аконіт», 1999. – 911 с.
12. Орфографічний словник наукових і технічних термінів / В. Карачун – Київ: «Криниця», 1999. – 524 с.
13. Павлишин О.В. Семіотична традиція середньовіччя як передумова формування сучасної семіотики права / О.В. Павлишин / Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» № 5 (19) 2013.
14. Революція в Англії. Підсумки першої громадянської війни [Електронний ресурс] Режим доступу: alls.in.ua/47469-revolucia-v-angli-pidsumki-persho.
15. Самохіна В. О., Шпак О. В. Категорія «контакт» як когнітивна основа ініціальних та завершальних висловлювань. Філологічні трактати. 94 – Том 5, № 2 ‘2013 [Електронний ресурс] Режим доступу: [essuir.sumdu.edu.ua/.../Samokhina value component](http://essuir.sumdu.edu.ua/.../Samokhina%20value%20component).
16. Словник іншомовних слів / С. Г. Бибиц, Г.М. Сютя. – Харків: Прапор, 2012. – 624 с.
17. Струганець Л.В. Культура мови. Словник термінів / Л.В. Струганець – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2000. – 88 с.
18. Сучасний словник іншомовних слів / О.І. Скопенко, Т. В. Цимбалюк. – Київ: Довіра, 2006. – 789 с.
19. Ларина Т. В. Вежливості як національно-специфічна категорія / Т. В. Ларина – Воронеж: Наука, 2003. – 486 с.
20. Сусов І.П. Лінгвістическая прагматика / І.П. Сусов. – Вінниця: Нова Книга, 2009. – 272 с.
21. Longman Dictionary of Contemporary English / Della Summers. – Edinburg: Pearson Education Limited, 2005. – 1950 p.
22. The Shorter Oxford English Dictionary on Historical Principles / C. T. Onions. – Third edition VI, VII, Oxford: Clarendon Press, 1973. – 2672 p.

Царьк Г. М. Импозиция: развитие терминологических смыслов в украинском языке

Аннотация. В статье исследуются особенности лексико-семантического развития и ассимиляции заимствования импозиция в украинском языке. Рассматривается вхождение термина импозиция в украинский язык. Внимание сосредотачивается на новых терминологических смыслах.

Ключевые слова: этимология, лексема, термин, заимствованные слова, иноязычные слова, европеизмы, семантическая структура.

Tsaryk H. Imposition: the development of the terminological senses in Ukrainian

Summary. The article deals with the peculiarities of the lexical and semantic development and assimilation of the loan of the lexeme imposition in the Ukrainian language. The analysis of the implementation of the term imposition is discussed in Ukrainian. The attention is focused on the new terminological senses.

Key words: etymology, lexeme, term, loan words, foreign words, europeisms, semantic structure.